

Dr. Pintes Gábor, PhD.
Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem,
Pedagógiai Kar, Neveléstudományi Tanszék,
tudományos dékánhelyettes;
lakhely: Dunaszerdahely;
e-mail: gpintes@ukf.sk és edu.gpintes@gmail.com

Amikor a lábnyom túlnövi a lábat

A HELY, AHOL ÉLÜNK

Mindenknek és mindenkinek van egy bizonyos helye, melyet magáénak, magához közelinek tart. Az efféle környezetet nevezhetjük természetes környezetnek is, mely nemcsak a természethez való kapcsolatot és kötődést fejezi ki, de egyben a környezet olyan tágabb struktúráját is jelenti, melynek elemeit ismeri és kölcsönös viszonyát minőségileg más szinten alakítja.

A Katedra folyóirat novemberi számában megjelent tanulmányban az életminőséget, annak néhány tényezőjét vontam górcső alá. Az életminőség olyan komplex és globális problémakör (nemcsak az edukáció összefüggéseiben), hogy egyes tényezőit külön-külön is lehetséges – és véleményem szerint érdemes is – elemezni. Az ember környezete joggal sorolható azon determinánsok közé, melyek a maguk dinamikus jellege miatt a vizsgálódó szemszögéből elemzésre, az olvasó szempontjából pedig, remélhetőleg, érdeklődésre tarthatnak számot.

A környezet dinamikus jellege alatt azt értem, hogy az semmiképpen sem tartható állandó, változatlan és mindezek miatt pontosan kiszámítható edukációs tényezőnek. Az edukációs és életkörnyezet további sajátossága az, hogy az embernek lehetősége és szinte számtalan eszköze áll rendelkezésére, hogy a környezetét, annak elemeit és működését befolyásolja. Mindezen lehetőségek és eszközök birtoklása viszont nem azt jelenti, hogy az ember jól, tudatosan és megfelelő alázattal használja (ki) őket. Leggyakrabban a rövidtávú és önös érdekek felülírnak megannyi ésszerű és értelmes érvet, indokot, melyekkel az ember már-már tudatos és szándékos módon pusztítja el környezetét – és vele együtt önmagát is.

VISZONYUNK A KÖRNYEZETHEZ – AVAGY ELEFÁNT A PORCELÁNBOLTBAN

Azonkívül, hogy a környezet dinamikus jelleggel bír, sok típusáról, fajtájáról is tehetnénk említést. Nem szándékom tankönyvszerű (-izű) tanulmánnyal unatgni a kedves olvasót, ezért ha valakinek pontos és kimerítő felsorolásra, esetleg tipológiára lenne szüksége az edukációs és életkörnyezet tekintetében, annak inkább tankönyvek és szaklexikonok tanulmányozását tudom ajánlani. Az általam felvetett problémához annyit azért szükséges megjegyezni, hogy a mennyiségileg és minőségileg is sokféle és sokrétű környezetek a leggyakrabban kölcsönhatásban vannak egymással. Ezen kölcsönhatás „felelős” azért, hogy az edukációs és vele együtt az életkörnyezetünket is összefüggő rendszerként fogjuk fel, ahelyett, hogy egyes elemeit vizsgáljunk (elszigetelt módon). Az ilyen környezetfelfogást nevezzük holisztikus hozzáállásnak, miszerint környezetünk minden eleme egy alrendszer, melyek egy globális és komplex rendszer részei. Az egész probléma akkor kezd igazán érdekessé válni, amikor azt is tudatosítjuk, hogy minden egyes alrendszer változása a globális rendszer változását is maga után vonja – eredményezi. A holisztikus hozzáállás viszont csak egy parányi támasza, kerete lehet(ne) az ember környezetéhez való optimális viszonyának kialakításában. Felmerül ugyanis a kérdés: miként differenciálható az embernek környezetéhez való viszonyulása? Alapvetően háromféle viszonyt különböztetünk meg:

- Antropocentrikus viszonyt – hozzáállást, melyben az ember a környezetére mint alárendelt és primitív rendszerre tekint,

- Biocentrikus viszonyt – hozzáállást, melyben az ember teljesen megegyező (egyforma) szintre sorolja magát a természetes környezettel,
- Holisztikus viszonyt, melyben az ember is a globális rendszer egyik eleme, ama sajátossággal, hogy változtathat rajta.

A ma és a közelmúlt emberének viselkedése viszont inkább hasonlít egy elefánt porcelánboltbeli látogatására, semmint arra, hogy igyekezze és hajlandóságot mutatna összhangban és szimbiózisban élni abban és azzal a környezettel, mely igenis komoly hatással van és lehet az életminőség alakulására. Az arányok és arányosságok szempontjából az előttünk felmerülő kép szerint az életminőség szintje szinte fordított arányba került a környezet minőségi szintjével. Egy újabb kérdés merül fel bennem: tényleg így kell ennek lennie? Az egész környezeti problémát és annak edukációs vonzatát, lehetőségeit, kihívásait és felelősségét továbbgondolva, nem is a pillanatnyi helyzet az, mely leginkább aggaszt. Sokkal inkább az, a tendencia, mely szerint igazán minőségi életet csak úgy és olyan környezetben lehet élni, melyet az ember teljes módon kiséjti magának, ellenőrzése alá von, irányít. A mi „fejlett” nyugati civilizációnk szempontjából talán nem is olyan látványos ez az irányvonal. Sokkal elszomorítóbb a kép, ha a fejlődő (és fejlődni akaró) országok és társadalmak optikáján keresztül tekintünk a felvetett problémára. Ezen látásmód szerint ugyanis a „fejlett” nyugati civilizációt beérni és rá hasonlítani akaró társadalmak a fejlődés egyik leggyorsabb és leghatékonyabb eszközének éppen az antropocentrikus „filozófia” átültetését tartják. Azért is állítom, hogy a mi szemszögünkből nem lehetséges őszinte és releváns ítéletet hozni minderről, mert a mi jelenünkben már rendelkezünk mindazon jóval és kényelemmel, melyre mások csak vágyódnak. Mindennek viszont ára és áldozata volt. Van és még lesz is. A ma embere számára a múlt áldozatai már nem relevánsak, mert azokat az idő távlatából szinte lehetetlen érzékelni, érzékeltetni. Más kultúrákat és nemzeteket pedig azért elítélni, hogy a mi példánkat követik, merő szemtelenségnek és aljas képmutatásnak tartom. Ez persze semmi esetben sem jelenti a „fejlődő és fejlődni akaró” országok eszközeivel való egyetértést. A nem egyetértés és elítélés között viszont jelentős különbséget kell látni és érzékeltetni. A kulcskérdés ugyanis a motiváció (mint megannyi esetben). Miért rombolják (nyugati mintára) környezetüket azok a népek és nemzetek, melyek

páratlan kincsekkel és értékekkel rendelkeznek, s melyeket a „nyugat” embere irigyelni tud? Valószínűleg azért, mert a mindenki számára jól ismert szükségletek hierarchiájában a mindennapi betevő falat nagyobb értéket képvisel, mint a táj kellemes klímája, esztétikuma, rejtett értéke. Nem beszélve az emberi tevékenység erkölcsi vonatáról.

A KÖRNYEZETTUDATOSSÁG MINT ERKÖLCSI ÉS NEVELÉSI PROBLÉMA

Számomra mint pedagógus számára az egész (élet- és edukációs) környezeti probléma kulcsa a megközelítésben rejlik. Saját tapasztalatom leginkább azt mutatja, hogy a környezeti problémákat a mai napig leginkább biológiai alapon kezeljük, és csak nagyon kis figyelmet szentelünk a kérdés erkölcsi összefüggéseire, vonatára. Persze, be kell vallanom azt is, hogy kizárólag erkölcsi megközelítéssel és annak keretein belül foganatosított változásokkal a problémák többsége még nem megoldható. Ahogy már azt nemegyszer említettem, a környezet problémája az utóbbi évtizedekre tényleg globális problémává nőtte ki magát. A biológiai (ökológiai) és erkölcsi-etikai jellegén kívül említhetem még politikai, gazdasági, társadalmi, tudományos és egyéb kötődését is. Azt, hogy a 20. század hatvanas éveitől már a politika is figyelmet szentel a környezeti problémáknak (pl. a Római Klub megalakulása, különböző egyezmények elfogadása, stb.), nem tudom teljes biztonsággal megítélni, mennyire segítette környezetünk „ügyét”. A gond ismét erkölcsi kategóriára mutat vissza: az őszinteség és alázat kérdése. Az embernek sokszor jut eszébe inkább az, hogy a környezettudatosság és védelem kérdése a politika színterén egy újabb jó „üzleti lehetőség”, semmint őszinte aggodás mindazért, ami környezetünkkel zajlik. Nem a rezignáció szól e sorokon belőlem, de úgy gondolom, hogy a pedagógusnak és minden nevelőnek egyéb és egy sereg más eszköze is rendelkezésére áll, mint hogy a politikára támaszkodva várja a probléma megoldását.

A neveléstudományban az utóbbi évtizedekben teret nyertek olyan új területek is, melyek eddig nem alkalmazott keretekben és formákban foglalkoznak a legújabb korok eddig nem észlelt problémáival. Arról van szó, hogy az eddig „biztonságos” távolságot tartó segéd tudományok között kapcsolódási pontok mutatkoznak, melyek a tudomány és kutatás eszközeinek alkalmazásával hatékony segítségére lehetnek az új kihívások megoldásának. Ilyen és ehhez hasonló

találkozási pontoknak tartom a bioetika, szocio-biológia, humán etológia és más modern tudományterületeket. A neveléstudomány számára mindez tám- és kiindulási pontot is jelent ahhoz, hogy saját eszközeivel és lehetőségeivel járuljon hozzá a jelen megváltoztatásához és egy módosított jövőkép kialakításához.

Az újabb felmerülő kérdés: mit tehet a neveléstudomány mindezek elérésében? Meggyőződésem, hogy nagyon is sokat, vagy talán (nagyképűség és szakmai részrehajlás nélkül) a legtöbbet. A világnak és az azt alkotó rendszereknek erkölcsi értékük van. Ez az egyik legmeghatározóbb oka annak, miért nem lehet környezetünk problémáit, jelenét és jövőjét pusztán biológiai, politikai, vagy gazdasági szempontok szerint értelmezni és kezelni. Környezetünk jelene és jövője ugyanis erkölcsi felelősséggel párosul, és ezt a felelősséget senkire és semmire nem ruházhatjuk át. Bármilyen erkölcsről legyen szó, az mindig törvényeket és normákat jelent. Nagy valószínűséggel éppen a normák elfogadása és betartása (esetleg még betartatása) jelenti a legnagyobb akadályát annak, hogy tudatos, ésszerű és egyben erkölcsös viszony jellemezze az ember és környezete kapcsolatát. Normákra pedig igenis szükség van! Még akkor is, ha ez sokakat irritál vagy ellenérzést kelt bennük. Az élet tisztelete, a biodiverzitás megőrzése, környezetünk egyes alrendszerei közötti egyensúly fenntartása – mindez normákért és törvényekért kiált. A „normapártiak és ellenpártiak” közötti választóvonal tulajdonképpen a rövid- és a hosszú távú érdekek különbségét fejezi ki. A szerénység, mértékletesség, ésszerű fogyasztás úm. hasznát az ember csak hosszabb távon sejtí és valószínűsíti, ezért gyakran a vállalhatóság határán kívül kerülnek. Ezzel szemben a konzuméletmódra épülő hedonista életvitel rövidtávon nem tűnik károsnak az ember szempontjából. Érdekes jelensége a „fejlett” nyugati társadalmaknak a panaszkodás és a negatív beállítódás. Rosszul élünk? Nehéz a sorsunk? Attól függ, hogy mihez mérjük, hasonlítjuk sanyarú sorsunkat. Mélyebbre tekintve inkább a mértékletesség és józanság hiányát fedezhetnének fel, s a „megteszem, mert megtehetem” filozófiára épülő viselkedést. Szokták volt mondani, hogy a mértéket nem ismerő ember nagy lábon él. Környezettudatos körökben ezt ma már inkább nagy ökológiai lábnyommal illetnék, mely sajnálatos módon, szinte kivétel nélküli jellemzője a nyugati társadalmaknak. Mivel magasabb egy ország életszínvonala (egy főre jutó GDP), annál nagyobb az ökológiai lábnyoma is, mely egyértelmű bizonyíté-

ka annak, hogy tovább nyújtózkodunk, mint ameddig a takarónk ér.

NEZZÜNK TÜKÖRBE!

Közeledik a karácsony, s az ünnepeket nem ritkán objektív mutatók alapján értékeljük. A kereskedő a bevételt, a gyermek az ajándékok számát, sok felnőtt az ajándékokra számítható pénzeszközök nagyságát tartja az ünnep fokmérőjének. Újabb kérdés merült fel bennem: hova tűnik mindebből az ember és a szó legnemesebb értelmében vett humanitás? Nem hiszem, hogy moralizálásként hangzik az, hogy szerénységgel és alázattal válhat igazán nagygyá az ember. Az ilyen emberi erőhöz viszont értékekre van szükség, melyek gerincét kell, hogy alkossák a mindenkori nevelésnek. A sok kacat és hamar megunható tárgy helyett ajándékozzunk (elsősorban) magunknak, s ha kell, másoknak is tükröt – a környezettudatosság tükrét! Mindehhez persze szükség lesz bizonyos értékalapra is, mely szempontként funkcionál ama kérdés megítélésben, hogy kimondott és kimondatlan szükségleteim, óhajaim, vágyaim összhangban vannak-e az ember hosszú távú boldogulásával, életminőségével. Környezetünkhöz és annak egyes elemeihez fűződő viszonyunkat sokkal inkább megélnünk kell, semmint megvenni azokat. A fogyasztásból származó öröm bizonyítottan rövid ideig tart, mely után az üresség jön. Persze, ha lehetőség nyílik rá (sokaknál viszont ez behatárolt), az ürességet felváltja az újabb fogyasztásra irányuló magatartás. Ennek pedig eredménye mindaz, ami éppen befejezéshez közeledő tanulmányomat motiválta. A döntések sorozata és a cselekvés lehetősége az egyének és kisebb társadalmi csoportok kezében van. Ne a nagy döntésektől várjuk a megoldást! A kis döntések és cselekedetek azok, melyeket a neveléssel is befolyásolni (kódolni) tudunk a jelen és az eljövendő generációk tudatában, motivációjában, erkölcsében. Lényegi kérdéssé kell, hogy váljon az embernek környezetéhez fűződő viszonya, nem pedig holmi úri huncutságnak! Rövidtávon még legyinthetünk rá, de a hosszabb idődimenzió szempontjából komoly fejtörést és jajgatást okozhat felelőtlenségünk, mulasztásunk, könnyelműségünk!

IRODALOM

James Lovelock (2010). *Gaia halványuló arca*. Budapest: Akadémiai Kiadó. ISBN 978 963 05 8923 9

Konrad Lorenz (2001). *A civilizált emberiség nyolc halálos bűne*. Budapest: Cartaphilus Kiadó. ISBN 9789639303591